

Het Lavaborek

Het lavaborek behoorde tot de verplichte uitrusting van de sacristie. Het was het handdoekenrek waar de priester gebruik van maakte na het wassen van de handen voor en na bepaalde rituele handelingen.

De lavabo omvatte de piscina, een uitgeholde ruimte in de muur, met daarin een bekken om het water op te vangen en via de buitenmuur naar de gewijde grond af te voeren. Daarboven hing een ketel, voorzien van één of twee

tuiten. Als er twee tuiten waren, werd op één of op twee lavaborekken "Ante" (= vóór de mis) en "Post" (= ná de mis) vermeld.

Bij de grote restauratie van 1961-1962 is deze lavabo (met piscina en een fraaie nieuwe geelkoperen ketel) weer in ere hersteld. Deze ketel heeft twee tuiten, maar afgaande op het lavaborek had de oorspronkelijke ketel er wellicht maar één: ons lavaborek geeft geen vermelding van Ante of Post.

De oorspronkelijke afvoer in de muur van de sacristie is verdwenen omdat bij de bouw van het zuidtransept, rond 1490, de sacristie werd ingebouwd.

Nog wel zichtbaar is de locatie van het venster

dat in de westelijke muur van de sacristie zat: bij de restauratie (1961-1962) heeft men, rechts van de zuil bij de ingang, dat venster teruggevonden, het grote gat opgevuld (enigszins zichtbaar op de foto, maar goed zichtbaar bij strijklicht in de middag) en er een kleinere nis voor in de plaats aangebracht.

Hoe oud is ons lavaborek?

Het rek is duidelijk zeer oud. Wat voor de credensdeurtjes, de traptorendeur en het oude offerblokje geldt, geldt ook hier: een kostbaar onderzoek naar de jaarringen van het hout (dendrochronologisch onderzoek) zou hooguit het moment kunnen bepalen waarop de boom is gekapt. Het meubel etc. kan veel later zijn gebouwd, zeker na hergebruik van het kostbare hout.

Twee zekerheden:

1. een lavaborek maakte deel uit van de voorgeschreven uitrusting van de sacristie, was dus vanaf de eerste bouw van de kerk aanwezig
2. in 1968 is een zeer oud lavaborek op de kerkzolder aangetroffen en, tezamen met de credensdeurtjes en het Psalm bord, bij het oud vuil gezet en bij toeval gered.

Het lavaborek hing veilig aan de muur, in de sacristie, naast de lavabo. Het had dus niet, zoals bij de credensdeurtjes, last van verzakkingen of andere hinderlijke omstandigheden.

Een lavaborek is ook geen gebruiksvoorwerp, het heeft nauwelijks te lijden onder het gebruik. Er kan dus geen goede reden worden bedacht waarom het ergens in de loop der eeuwen wegens slijtage vervangen zou zijn.

Toen rond 1300 een volwaardig priesterkoor aan de kerk werd toegevoegd, werd daartegen aan de zuidkant een nieuwe en grotere sacristie gebouwd. Alle onderdelen van het voorgeschreven interieur, waaronder het lavaborek, konden gewoon weer in de nieuwe sacristie worden gebruikt.

Bij de vergroting van de kerk tijdens de 2e helft van de 15e eeuw, zijn de ondermuren van het koor en de sacristie gehandhaafd en verhoogd. De bestaande inrichting binnen de sacristie kon dus gewoon worden gehandhaafd.

De insinuaties dat de kerk tijdens de 17e en de 18e eeuw aan belangrijke vernielingen zou zijn blootgesteld, zijn in het artikel over de geschiedenis van de Sint-Martinuskerk voldoende belicht.

De foto hieronder toont de zuidelijke muur zoals die tijdens de grote uitbouw van de kerk, tussen 1440 en 1502, tot stand kwam. Aanvankelijk wilde men het schip met de zijbeuken westwaarts verlengen, de toren slopen en westwaarts herbouwen. Na of tijdens de bouw van de noordmuur heeft men echter besloten, in plaats van dit tijd- en materiaal rovende plan, aan weerszijden een transept aan te bouwen. Daardoor ontstond er een veel fraaiere **basilicale kruiskerk**.

Er moesten daarvoor wel twee spitsboogvensters worden ingebouwd. Tijdens beschietingen vanuit Bergen op Zoom, op Spaanse en later Franse legers, is vooral het dak beschadigd, maar duidelijk niet of nauwelijks de muren: de spitsboogvensters zijn nog puntgaaf aanwezig, aan de binnenkant zijn zelfs nog de drempels zichtbaar. De lageregelegen sacristie zal dus wel helemaal buiten schot zijn gebleven.

Conclusie: er is geen reden om aan te nemen dat het lavaborek en de andere interieurstukken door oorlogsgeweld zijn vernield en vervangen.

Ze hebben in de katholieke eredienst gefunctioneerd tot 1647. Toen werden, nog tijdens de vredesbesprekingen van Münster, de katholieken door het Bergse bestuur uit hun kerk gezet. Ze waren nog in 1643, wellicht door een legaat, in het bezit gekomen van een prachtig eiken orgeloksaal, wat toch duidt op enig vertrouwen in de toekomst. Ze moesten echter hun kerk "hals over kop" verlaten en voor hun missen maar ergens een boerenschuur (ook wel smalend "schaapskooi" genoemd) zien te vinden. De protestanten (gering in aantal) kregen de kerk in handen met alles wat zich daarin bevond. Een ladekast en een wasbak met handdoekenrek in de sacristie kwamen ook voor hen goed van pas. Waarom zouden zij die daaruit hebben willen slopen?

Wel hebben ze een Psalm bord laten vervaardigen, omdat door de Reformatie de zang, naast het gesproken woord, een belangrijke rol kreeg toebedeeld.

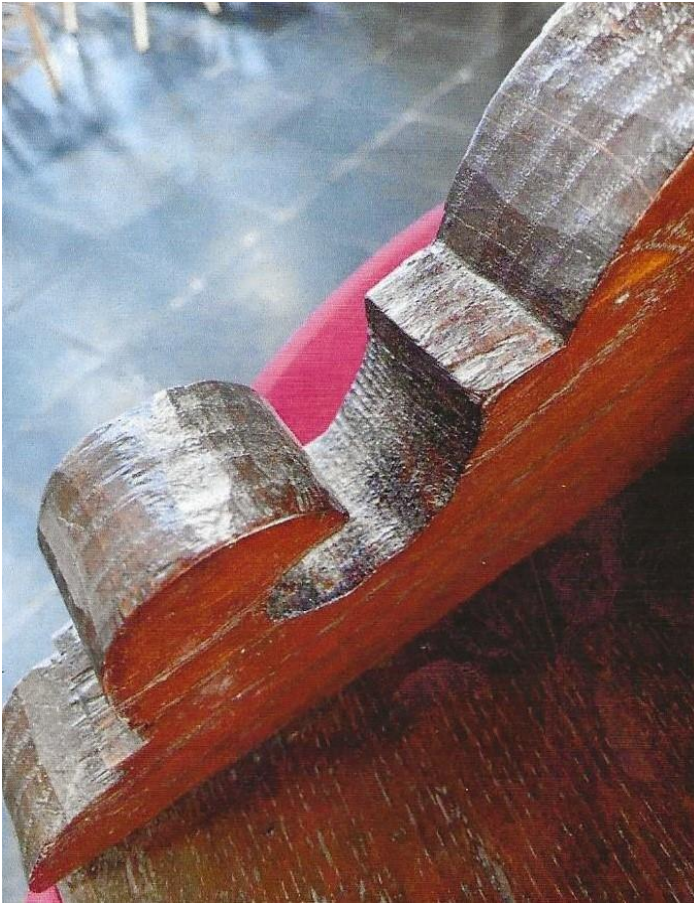
Toen de katholieken in 1799 hun kerk terugkregen, eindigde het functioneren van de oude sacristie. Die was kennelijk dusdanig "uitgewoond" dat ze aan de overkant een geheel nieuwe sacristie hebben gebouwd, wellicht ook volledig opnieuw ingericht.

Deze sacristie kreeg, net als de oude sacristie, twee deuren. Er was behoefte om de toegang voor de priester te scheiden van de toegang voor de jonge misdienaren en de oudere, met meer verantwoordelijke taken belaste, acolieten. Zo liep men elkaar niet in de weg.

Toen de katholieken de kerk in 1912 definitief verlieten en bij de Quirinuskerk een grote nieuwe sacristie inrichtten, hebben ze zeer waarschijnlijk alles in de oorspronkelijke oude sacristie achtergelaten. De eeuwenoude spullen zouden ook niet meer in het nieuwe interieur passen.

De noordelijke sacristie is tijdens de restauratie 1961-1962 vervangen door een verwarmingsruimte, de beide toegangsdeuren in het koor zijn weer dichtgemetseld. Dat gebeurde ook met de oostelijke deur van de oude sacristie (nu consistorie genoemd). De ruimte van die deur ingenomen, maar bovenin die kast zie je nog de ronde boog waarbinnen de vroegere deur paste.

De restaurateurs van 61-62 hebben nog wat gave "meubelstukjes" in de oude sacristie aangetroffen die ze te goed vonden om zomaar weg te gooien. Na een opruimingswoede van de schoonmaakploeg, en ternauwernood gered kort vóór de komst van de vuilniswagen, hebben ze nu een hopelijk veilig en definitief onderkomen gevonden in het noorder transept. Het lavaborek is er één van!

Dat lavaborek heeft nog iets heel speciaals: we zien hier namelijk de 13e eeuwse ambachtsman (timmerman, kistenmaker of schrijnwerker) aan het werk! Aan de twee zijkanten zie je hem duidelijk de binnen rondingen met een kleine zaag "uitdiepen" en de buitenrondingen met een beitel uithakken. (Nu zou dat met een lintzaagmachine gemaakt worden)

Nog iets wellicht heel bijzonders: helemaal onderaan, in het midden van het rek, zie je de maker bezig. Hij brengt precies in het midden een verticale kras aan. Met een kraspasser (het gaatje van de poot is duidelijk zichtbaar) maakt hij eerst een kleine ronding, vindt die bij nader inzien te klein, maakt dan een grotere en tekent daartegen aan de rechterkant nog een rechte kras omlaag. Dit alles kennelijk met de bedoeling om

onderaan, in het midden van het rek, nog een ronde opening als sierelement aan te brengen. Maar hij heeft geen linker kras meer gemaakt: hij heeft er op dat moment toch maar van afgezien. Dit deel van het achterpaneel is dus recht gebleven.

